

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการลดปัญหาช้างป่าบุกรุกทำลายพื้นที่เกษตร
ตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
The Participation of the Community to Reduce Elephas Maximus
Encroachment in Tumbon Thapchang, SoiDao District Chanthaburi

อติราช เกิดทอง*, ภูวดล บัวบางพลู, พิฎา สมณา

Atirath Kerdthong, Puvadon Buabangplu, Lita Somboon

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี 22000

Faculty of Education, Rambhai Barni Rajabhat University, Chanthaburi 22000 Thailand

*Corresponding author E-mail: north_research@hotmail.com

(Received: February 5 2019.; Revised : March 28 2019.; Accepted : May 5 2019)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และรวบรวมข้อเสนอแนะจากชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐในการแก้ไขปัญหาช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้าน ในเขตตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษามีดังนี้

ชุมชนและภาครัฐได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้าน ดังนี้

ขั้นที่ 1 เป็นการประชุมหารือระหว่างชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และทหารพราน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านได้ส่งจดหมายเรียนเชิญชาวบ้านที่มีสำมะโนครัวอยู่ในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และทหารพรานให้เข้าร่วมประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ และวิธีการในการแก้ไขปัญหาช้างป่า

ขั้นที่ 2 นำเอาวิธีการ และความรู้ที่ได้จากการประชุมมาประยุกต์ใช้ ซึ่งดำเนินการทั้งแผนระยะสั้น และระยะยาวควบคู่กันไป โดยแผนระยะยาวเป็นเรื่องของการปลูกพืชที่ช้างป่าชอบกิน ซึ่งชาวบ้านให้ความร่วมมือในการปลูกป่าเพื่อสร้างแหล่งอาหารให้ช้างเป็นอย่างดี โดยมีผู้เชี่ยวชาญคอยให้คำแนะนำเรื่องพืชที่ช้างชอบกิน ส่วนแผนระยะสั้น คือ มีการสร้างหอคอยเพื่อสำรวจดูว่ามีช้างป่าบุกเข้ามาในพื้นที่หรือไม่ จากนั้นมีการระดมชาวบ้าน ทหารพราน และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านมาช่วยกันขับไล่ช้าง ซึ่งวิธีการขับไล่ช้างที่นำมาใช้ คือ การทำให้เกิดเสียงดัง เช่น จุดประทัด ระเบิดปิ๊งปอง เป็นต้นทั้งนี้เพื่อให้ช้างตกใจกลัวหนีเข้าป่า ส่วนอีกวิธี คือ การฉายไฟ

ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ และทหารพราน ได้ให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาช้างป่าไว้ ดังนี้

1. การปลูกป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ เพื่อเป็นแหล่งอาหารที่เพียงพอต่อความต้องการของช้างป่า
2. การสร้างแผงเหล็กแบบแข็งแรงเพื่อป้องกันช้างป่าเข้ามาในชุมชน
3. การขุดคูคลองขนาดกว้างและลึกเพื่อเป็นแนวป้องกันการบุกรุกเข้ามายังพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน

คำสำคัญ : ช้างป่า, การมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาช้างป่า

Abstract

The objective of this research was to examine the participation between community and government officers ; and collected feedback from community and government officers to solve the *elephas maximus* problem by invading habitats and agricultural areas of villagers in Tumbon Thapchang, SoiDao District Chanthaburi. The study was a quantitative research and collection of data by literature review, interviewed, focus group discussion and data was analyzed using content analysis. The results of the study were as follows :

Step 1 A Meeting Between Villagers, Forestry Officers and Rangers. The village headman was a leader of the meeting and he sent the meeting invitation letters to villagers who had a census in the area, forestry officers and rangers to join the meeting for discussing and exchanging about knowledge and how to solve the *elephas maximus* problem

Step 2 Applied the Method and Knowledge From the Meeting. The implementation were short-term plan and long-term plan together. Long-term plan was about growing plants that elephants loved to eat. The villagers gave cooperation for planting in the forest to create food sources for elephants as well and have the specialist to advised about plants that elephants loved to eat. Short-term plan was to build a tower for explore elephants when they invaded into the area. Then mobilized villagers, rangers and forestry officers. The most of all was the villagers they helped to expel the elephants. The way to expel was making a loud noise such as firecrackers, bombs, etc., so the elephants will panic and escaped into the forest. The other way was to lighting

Villager, forestry officers and rangers given suggestions on how to solve the *elephas maximus* problem were as follows.

1. Reforestation to became a food source that was sufficient for the *elephas maximus* need.
2. Creating a strong steel panel to protect the *elephas maximus* entering in the community.
3. Excavation of a wide and deep canal to prevent the *elephas maximus* in to the agricultural areas of the villagers.

Keywords : *elephas maximus*, participation to solve the *elephas maximus* problem

บทนำ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเกิดขึ้นมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่มีคนเข้าไปในพื้นที่ป่าและทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่า โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ที่เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า คือ บริเวณชุมชนหรือพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ใกล้กับพื้นที่คุ้มครอง ซึ่งทำให้เกิดปัญหารุนแรงเนื่องจากช้างป่าทำร้ายคนถึงขั้นเสียชีวิต และนำไปสู่การตายของช้างป่าอันเนื่องมาจากถูกคนทำร้าย ซึ่งมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นของการเกิดข้อขัดแย้ง คือ ปัญหาการแย่งชิงพื้นที่ราบริมแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และแหล่งหลบภัยที่สำคัญของช้างป่า ในช่วงฤดูฝนที่ยังมีอาหารอุดมสมบูรณ์ช้างป่าสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่เมื่อถึงฤดูแล้งอาหารและน้ำขาดแคลนช้างป่าจึงต้องเข้ามาหากินผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่เกษตรกรรมของมนุษย์ ซึ่งปัญหานี้ได้เกิดกับหลายประเทศเช่น อินเดีย มาเลเซีย เนปาล ลาว รวมทั้งประเทศไทยด้วย ในประเทศเนปาลเมื่อ 15 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ประชากรช้างป่าได้เข้าทำลายพืชผลทางการเกษตรตลอดจนเข้าทำลายบ้านเรือนของมนุษย์มากกว่า 277 หลัง และทำร้ายชาวบ้านเสียชีวิตมากกว่า 66 คน อันเป็นเหตุทำให้ช้างป่าถูกทำร้ายเสียชีวิตกว่า 23 ตัว แต่แต่ละประเทศก็ได้มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งในบางแห่งลดปัญหาลงได้บ้าง (สุพล จิตวิจิตร, 2550 : 37)

สำหรับประเทศไทยความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่านับเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกวัน ในหลายพื้นที่มีคนถูกช้างป่าทำร้ายจนถึงขั้นเสียชีวิต ขณะเดียวกันช้างป่าจำนวนมากไม่น้อยก็ถูกทำร้ายถึงขั้นเสียชีวิตจากวิธีป้องกันตัวของมนุษย์ สาเหตุของปัญหา คือ มนุษย์บุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำเกษตรกรรม ทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างคนกับช้างป่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เป็นอีกเขตหนึ่งที่มีช้างป่าอาศัยอยู่ ซึ่งปัจจุบันมีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่ประมาณ 110 ตัว โดยแบ่งออกเป็น 3ฝูงใหญ่ คือ ฝูงที่ 1 มีประชากรประมาณ 30 ตัว หากินอยู่บริเวณตอนเหนือของพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว บริเวณบ้านคลองพอก ตำบลทับช้าง และบ้านตาเรือ บ้านเขาแก้ว ตำบลปะตง อำเภอสอยดาว ฝูงที่ 2 มีประชากรประมาณ 10 ตัว หากินอยู่บริเวณ ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน และตำบลฉนวน อำเภอมะขาม และฝูงที่ 3 มีประชากรประมาณ 70 ตัว หากินอยู่บริเวณ ตำบลจันทเขลม อำเภอเขาฉกชกฉะ และตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว โดยบริเวณตำบลทับช้างมีช้างป่าอาศัยอยู่จำนวน 8-13 ตัว (สิทธิชัย บรรพต, 2559)

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี โดยทั่วไปเป็นที่ราบ มีเนินเขาเป็นบางส่วน พื้นที่ทางทิศตะวันตกติดต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญหลายสายภายในตำบล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเขาสลับกับพีชไร่ พีชสวน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

มีผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลาย เช่น พืชผักสวนครัว พืชไร่ และพืชสวน (เทศบาลตำบลทับช้าง, 2560) จะเห็นว่า ตำบลทับช้างมีพื้นที่ติดกับถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่า และยังมีแหล่งน้ำที่ช้างป่าใช้เพื่อการบริโภค ทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีปัญหาเรื่องช้างป่าบุกรุกที่อยู่อาศัยและพืชผลเกษตรกรรมอยู่บ่อยครั้ง ทำให้เกิดความสูญเสียตามมาหลายอย่างดังที่ปรากฏตามข่าว เช่น ช้างป่ากว่า 10 ตัวบุกทำลายไร่ข้าวโพด ไร่พริก และไร่มะเขือของชาวบ้านคลองพอก ตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว เสียหายกว่า 100 ไร่ (ผู้จัดการออนไลน์, 2560) หญิงวัยกลางคนโดนช้างป่าไม่ทราบจำนวนทำร้ายนอนเสียชีวิต สภาพกระดูกขาหักทั้งสองข้าง มีร่องรอยเท้าช้างย่ำทั่วทั้งตัว โกลัไรอ้อยและไร้สับปะรด เหตุเกิดที่ตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว และยังพบว่าไร้อ้อยและไร้สับปะรดถูกช้างป่าทำลาย (มติชนออนไลน์, 2560) และพบศพชาวสวนลาไยเสียชีวิตในสภาพที่กระดูกผิกรูปร่างและอวัยวะภายในฉีกขาด ซึ่งบริเวณโดยรอบพบรอยเท้าช้างขนาดใหญ่ คาดว่าชาวบ้านคนดังกล่าวกำลังเดินกลับบ้าน แล้วโดยช้างป่าไ้ขังวงรัดจากนั้นพาดกับต้นไม้และใช้เท้าเหยียบซ้ำ (สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7, 2560)

จะเห็นได้ว่าปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าได้สร้างความเสียหายต่อทั้งชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก และนับวันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะชาวบ้านจำนวนมากที่ต้องอยู่อย่างหวาดระแวงไม่ว่าจะเป็นในส่วนของชีวิตและทรัพย์สิน จากสภาพปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐในการช่วยกันแก้ปัญหาช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งผลการศึกษาคงจะสะท้อนผลลัพธ์และปัญหาที่เกิดจากการร่วมมือกันระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ ตลอดจนนำไปสู่แนวทางการปรับปรุงวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชุมชนให้บรรลุผลสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดจากช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านในเขตตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการแก้ปัญหาช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้าน ในเขตตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะจากชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการแก้ไขปัญหาช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการแก้ปัญหาข้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านในเขตตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

การเลือกกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ ครอบคลุม และครบถ้วนตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้พิจารณาและกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. ชาวบ้านในเขตตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นผู้ที่เคยได้รับความเสียหายและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา
2. ตัวแทนผู้นำชุมชนในเขตตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี 2 คน ซึ่งเป็นผู้ช่วยวางแผนและนำกลุ่มอาสาสมัครเข้าช่วยเหลือชาวบ้าน
3. ทหารพรานนาวิกโยธินที่ 544 ฐานคงจิก จำนวน 7 คน เจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนร่วมและให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน
4. เจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว จำนวน 5 คน เจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนร่วมสำหรับให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาข้างป่าและร่วมกับอาสาสมัครให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

ขอบเขตด้านพื้นที่

บริเวณเขตพื้นที่ตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้สำหรับรวบรวมข้อมูล 1 ประเภท คือ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interviews) และมีอุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียงเป็นตัวช่วยในการบันทึกข้อมูล

ผู้วิจัยได้สร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีลักษณะคำถามที่กำหนดไว้ชัดเจน 3 ประเด็น คือ 1) ผลกระทบที่ได้รับจากการที่ข้างป่าบุกรุกที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน 2) การมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาข้างป่าบุกรุกที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน และ 3) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการแก้ปัญหาข้างป่า

2. นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อช่วยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย และขอคำแนะนำเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการสัมภาษณ์ หรือการตั้งคำถามเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากขึ้น

3. ทดลองใช้ข้อคำถามเพื่อตรวจสอบความเป็นปรนัย ซึ่งเป็นการตรวจสอบว่า ผู้ให้ข้อมูลเข้าใจประเด็นคำถามในแต่ละข้อหรือไม่ และสามารถตอบได้ตรงตามเป้าประสงค์ของคำถามในแต่ละข้อหรือไม่ ซึ่งทดลองถาม 3 คน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเข้าใจและสามารถตอบคำถามได้ตรงตามเป้าประสงค์ทุกคน

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนดังนี้
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาขั้นตอนการสัมภาษณ์ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. การเริ่มสร้างความสัมพันธ์ ในการเริ่มสร้างความสัมพันธ์นั้นนักวิจัยหรือผู้สัมภาษณ์จะพยายามพัฒนาสัมพันธภาพในการวิจัยกับผู้ถูกสัมภาษณ์ พยายามสร้างความไว้วางใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกันกับผู้ถูกสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์เริ่มทำงานด้วยกัน เป็นการทำงานเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ผู้สัมภาษณ์เป็นผู้กำหนดขอบเขตเนื้อหาที่จะพูดคุยกัน ส่วนผู้ถูกสัมภาษณ์จะเป็นฝ่ายให้ข้อมูลที่ตอบสนองขอบเขตเนื้อหาดังกล่าว

2. การทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ การดำเนินการในส่วนนี้เป็นการแสดงพฤติกรรมตกลงใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสัมภาษณ์ของผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ถูกสัมภาษณ์เข้าใจในเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ ตลอดจนผู้ถูกสัมภาษณ์มีความเต็มใจที่จะร่วมในเงื่อนไขของการสัมภาษณ์ที่ทราบชัดเจน นักวิจัยหรือผู้สัมภาษณ์อาจจะให้รายละเอียดขั้นตอนการสัมภาษณ์ ทั้งโดยวาจาหรือโดยเอกสาร หรือจะให้ประเด็นการสัมภาษณ์เพื่อเป็นการให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เตรียมตัวได้ดียิ่งขึ้น และยังให้ความรู้สึกว่านักวิจัยหรือผู้สัมภาษณ์ให้การยอมรับเขาหรือเธอเข้ามาในกระบวนการสัมภาษณ์

3. การลงมือสัมภาษณ์ ในระหว่างการสัมภาษณ์นักวิจัยหรือผู้สัมภาษณ์ต้องพยายามอธิบายให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เข้าใจประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย โดยส่วนใหญ่แล้ว ผู้ถูกสัมภาษณ์จะเล่าเรื่องราวและประสบการณ์ของตนในรายละเอียด ซึ่งจะเป็นการพรรณนาเรื่องราวเฉพาะของเขาหรือเธอผ่านมุมมองของเขาหรือเธอเองโดยตรง นักวิจัยหรือผู้สัมภาษณ์พึงระลึกว่า บ่อยครั้งที่ผู้ถูกสัมภาษณ์จะเล่าเรื่องต่างๆ ไปหรือให้สถานการณ์กว้างๆ แทนที่จะเป็นเรื่องเฉพาะของตน ดังนั้นนักวิจัยหรือผู้สัมภาษณ์จะต้อง

คอยตั้งคำถามที่เจาะช่องหรือเปิดเข้าไปหาเนื้อหาส่วนที่เป็นเรื่องราว เฉพาะของผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วย

ขั้นตอนที่ 2 ลงพื้นที่ภาคสนาม แนะนำตัวเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำการวิจัย และขออนุญาตจากผู้ถูกสัมภาษณ์ ก่อนการสัมภาษณ์และการใช้อุปกรณ์ต่างๆ

ขั้นตอนที่ 3 เริ่มการสัมภาษณ์ด้วยการสัมภาษณ์แบบ กึ่งโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดข้อคำถามที่เป็นประเด็นสำคัญ บางส่วนมาใช้ในการสัมภาษณ์ และคอยถามคำถามที่เห็นว่าจะ เติมเต็มข้อมูลให้สมบูรณ์มากขึ้นเพิ่มเติมตามสถานการณ์

ขั้นตอนที่ 4 หลังจากการสัมภาษณ์กล่าวขอบคุณ ผู้ให้ข้อมูล และดำเนินการในลักษณะเดียวกันจนได้ข้อมูลครบถ้วน สมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการนำข้อมูลเชิงคุณภาพมาบันทึกเป็นข้อความ (Text) เพื่อ ทำการวิเคราะห์เนื้อหา ข้อความที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่าง ตัวข้อมูลและบริบทกับความหมายของการคิด/การกระทำ ในเหตุการณ์/ปรากฏการณ์ที่ศึกษา ซึ่งนำไปสู่การตีความหมาย (Interpret) เพื่อสร้างคำอธิบายเชิงนามธรรมที่แสดงความเป็นเหตุ เป็นผลอันซับซ้อนของแบบแผนการกระทำ/กิจกรรมและความหมาย ของมนุษย์ภายใต้บริบทเฉพาะ โดยสัมพันธ์เชื่อมโยงใกล้ชิดกับรูปธรรม ของข้อมูลในภาคสนาม โดยมีลำดับขั้นในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) เป็น กระบวนการจัดการด้วยกรรมวิธีต่างๆ เพื่อให้ข้อมูลเป็นระเบียบ ทั้งทางกายภาพและในทางเนื้อหา พร้อมทั้งจะแสดงและนำเสนอ อย่างเป็นระบบได้

2. การแสดงข้อมูล (Data Display) คือ กระบวนการ นำเสนอข้อมูล ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการพรรณนา อันเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกัน ตามกรอบแนวคิด ที่ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อมองเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษาตามความหมาย ที่ข้อมูลซึ่งได้ถูกจัดระเบียบไว้ดีแล้ว “พูด” ออกมา

3. การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความ ถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย (Conclusion Interpretation and Verification) เป็นกระบวนการหาข้อสรุป และการตีความหมาย ของผลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการแสดงข้อมูล รวมถึงการตรวจสอบว่า ข้อสรุปความหมายที่ได้นั้นมีความถูกต้องตรงประเด็น และน่าเชื่อถือ เพียงใด ข้อสรุปและสิ่งที่ตีความออกมานั้นอาจอยู่ในรูปของคำอธิบาย กรอบแนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรวิเคราะห์นั้น

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ ลดปัญหาช้างป่าบุกรุกทำลายพื้นที่การเกษตร ตำบลทับช้าง อำเภอ สอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหาที่เกิดจากช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม ของชาวบ้านในเขตตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

จากลักษณะของสภาพภูมิประเทศของอำเภอสอยดาว เป็นพื้นที่ติดกับเทือกเขาสอยดาวเหนือซึ่งมีความเชื่อมโยงกับ ผืนป่าใหญ่ และเป็นผืนป่าที่มีช้างป่าอาศัยอยู่ ทำให้ประชาชน ประสบปัญหาช้างป่าเข้ามาทำลายพืชสวน ทรัพย์สิน และทำร้าย ชีวิตของชาวบ้านในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว โดยเฉพาะสถานการณ์ ภัยแล้งยิ่งส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่ามากขึ้น ทำให้ช้างป่าต้องออกจาก ป่ามาหากินพืชไร่ของชาวบ้าน และเข้าใกล้ชุมชนมากขึ้นส่งผล กระทบโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน อีกสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้ช้างป่าต้องออกจากป่ามาหากิน เพราะอาหารในป่ามีไม่เพียงพอ เนื่องจากชาวบ้านขยายพื้นที่เพาะปลูกเข้าไปในป่าซึ่งเป็นแหล่งอาหาร และที่อยู่อาศัยของช้างป่าแต่เดิม ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ยอมรับสภาพ และเข้าใจว่าตนเองมาบุกรุกพื้นที่ป่า ทำให้ช้างขาดแหล่งอาหาร

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล พบว่า ชาวบ้านได้รับความเสียหายหรือผลกระทบจากการออกหากินของช้างป่า ในปี พ.ศ. 2559 - 2560 สามารถสรุปความเสียหายที่เกิดขึ้นได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) ทำให้ได้รับความเสียหายของพืชไร่ พืชสวน ประมาณ 100 ไร่ 2) ความเสียหายของทรัพย์สิน เช่น บ้าน รั้วบ้าน เฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น และ 3) ความเสียหายต่อชีวิตซึ่งเห็นได้จาก บทสัมภาษณ์ของชาวบ้านที่ได้กล่าวไว้ว่า “ตอนนี้ชาวบ้านในชุมชน มีความหวาดกลัวมากเพราะไม่มีโอกาสรู้เลยว่าวันไหน เวลาไหนที่ ช้างป่าจะออกมาหากินรอบๆ หมู่บ้าน พอตกเย็นตึกตึกมาก็ไม่มีใคร กล้าออกนอกบ้าน ต่างคนต่างปิดไฟนอนบ้านใครบ้านมัน อีกทั้ง ถ้าเจอช้างป่าแบบบังเอิญก็รู้ว่าจะต้องต่อสู้หรือหลบหนีอย่างไร แล้วก็ยังมีอีกว่าช้างป่ามันไปทำลายพวกพืชผลทางการเกษตรที่ปลูกไว้ ไปเห็นทีก็น้ำตาร่วง อยากให้มีการแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วนจริงๆ” ซึ่งทุกความเสียหายจัดว่ามีความร้ายแรงและส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านทั้งทางด้านร่างกายและทางด้าน จิตใจ ชาวบ้านต้องอาศัยอยู่ในความหวาดกลัวและความหวัดระแวง จากภัยของช้างป่าอยู่ตลอดเวลา

ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อศึกษาการมี ส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการแก้ปัญหาช้างป่า บุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านในเขตตำบล ทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาข้างป่า โดยมีรายละเอียดของความร่วมมือดังนี้

ขั้นที่ 1 เป็นการประชุมหารือระหว่างชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และทหารพราน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านได้ส่งจดหมายเรียนเชิญชาวบ้านที่มีสำมะโนครัวอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และทหารพรานให้เข้าร่วมประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนความรู้ และวิธีการในการแก้ไขปัญหาข้างป่าทุกสิ้นเดือน โดยได้มีการวางแผนระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งในระยะสั้นมีการวางแผนสร้างหอคอยเฝ้าระวังข้างป่า ซึ่งมีส่วนช่วยในการระบุตำแหน่งและไล่ข้างป่าออกจากพื้นที่ โดยชาวบ้านได้มีการจัดหางบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ มาช่วยเหลือกันเอง โดยใครพอที่จะหาวัสดุ อุปกรณ์อะไรได้ก็เอามาช่วยสนับสนุน เช่น เงิน ไม้ เครื่องดื่ม แบตเตอรี่ ไฟฉาย ถ่านไฟฉาย ลูกปิงปอง ประทัด เป็นต้น ส่วนแผนระยะยาว คือ การทำป่าให้อุดมสมบูรณ์ ปลุกพืชที่ข้างป่าชอบกินให้มีปริมาณที่เพียงพอ โดยอาศัยแนวคิดที่ว่า “เมื่อข้างป่ามีอาหารอย่างเพียงพอแล้ว ก็จะไม่ออกมานอกป่าทำลายทรัพย์สินของชาวบ้าน” ด้วยธรรมชาติของข้างเป็นสัตว์ที่ฉลาดสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว รู้ว่าจะไปตลอดภัย อะไรอันตราย ดังนั้นเมื่อในป่ามีอาหารที่อุดมสมบูรณ์ ข้างก็จะไม่ออกมานอกพื้นที่ ซึ่งเต็มไปด้วยอันตราย

ขั้นที่ 2 นำเอาวิธีการ และความรู้ที่ได้จากการประชุมมาประยุกต์ใช้ ซึ่งดำเนินการทั้งแผนระยะสั้น และระยะยาวควบคู่กันไป โดยแผนระยะยาวเป็นเรื่องของการปลุกพืชที่ข้างป่าชอบกิน ซึ่งชาวบ้านให้ความร่วมมือในการปลูกป่าเพื่อสร้างแหล่งอาหารให้ข้างเป็นอย่างดี โดยมีผู้เชี่ยวชาญคอยให้คำแนะนำเรื่องพืชที่ข้างชอบกิน ส่วนแผนระยะสั้น คือ มีการสร้างหอคอยเพื่อสำรวจดูว่ามีข้างป่าบุกเข้ามาในพื้นที่หรือไม่ จากนั้นมีการระดมชาวบ้าน ทหารพราน และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านมาช่วยกันขับไล่ข้าง ซึ่งวิธีการขับไล่ข้างที่นำมาใช้ คือ การทำให้เกิดเสียงดัง เช่น จุดประทัด ระเบิดปิงปอง เป็นต้นทั้งนี้เพื่อให้ข้างตกใจกลัวหนีเข้าป่า ส่วนอีกวิธีคือ การฉายไฟ ซึ่งรายละเอียดสำหรับแผนระยะสั้นและระยะยาวมีดังนี้

แผนขับไล่ข้างในระยะสั้น มีรายละเอียดลำดับและวิธีการดังนี้

1) การตรวจสอบข้างป่าบุกรุก ใช้หอคอยสำรวจตำแหน่งที่ข้างป่าบุกรุก หรือมีชาวบ้านพบเห็นและแจ้งมายังผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นผู้ใหญ่บ้านก็ประกาศระดมชาวบ้าน หรืออาสาสมัครในการขับไล่ข้าง พร้อมทั้งแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และทหารพราน ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารและประสานงาน คือ โทรศัพท์มือถือ วิทยุสื่อสาร และการประกาศเสียงตามสาย

2) การขับไล่ข้างป่า มีอยู่ 2 วิธี ซึ่งเป็นวิธีการที่ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เมื่อประสบความสำเร็จจึงมีการถ่ายทอดไปยังชาวบ้านคนอื่นในหมู่บ้านหรือในชุมชนเพื่อให้เกิดการลอกเลียนแบบ ได้แก่

2.1) การขับไล่ข้างป่าด้วยเสียง โดยวิธีการแรกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ห้ามใช้ปืนในการขับไล่ข้าง ดังนั้นชาวบ้านจึงเลือกใช้เสียงตะโกน ประทัด เคาะหม้อ กระทะ สังกะสี โห่ไล่ และระเบิดปิงปอง มีเป้าหมายเพื่อทำให้ข้างกลัวโดยข้างจะชะงักและถอยกลับไปในป่า แต่วิธีนี้ใช้ได้เฉพาะตอนกลางวัน หรือกรณีที่เห็นตัวข้างอย่างชัดเจนเพราะเป็นวิธีที่เข้าใกล้ตัวข้างป่ามาก ซึ่งในตอนกลางคืนอาจเสี่ยงต่อการโดนข้างเหยียบ

2.2) การฉายไฟขับไล่ข้างป่า ส่วนวิธีที่สองคือการฉายไฟหรือส่องไฟไล่ข้าง วิธีการ คือ ชาวบ้านยืนรวมตัวกันต่อหน้าข้างและส่องไฟพร้อมกัน ห้ามยืนล้อมและส่องไฟเป็นลักษณะวงกลมเพราะจะทำให้ข้างมีเงา ไม่มีทางถอย ส่งผลทำให้ข้างป่าโมโหและวิ่งเข้าทำร้ายชาวบ้านอาจทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้ โดยวิธีนี้จะใช้ได้เฉพาะตอนกลางคืน และจะใช้ได้ดีเมื่อใช้ควบคู่กับการตะโกนใช้เสียงไล่ ซึ่งวิธีทั้งหมดก็เพื่อขับไล่ข้างให้ถอยกลับเข้าไปในพื้นที่ป่า ซึ่งวิธีเหล่านี้ขับไล่ข้างป่าได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น หรือบางครั้งก็มีการนำรถแทรกเตอร์มาขับไล่ข้าง

แผนการแก้ไขปัญหาระยะยาว มีรายละเอียดลำดับและวิธีการดังนี้

ในขณะที่การแก้ไขปัญหาระยะสั้นกำลังดำเนินการไป ความเสียหายของผลผลิตทางการเกษตรที่เกิดจากข้างป่าไม่มีที่ท่าว่าจะลดลงแต่อย่างใด ในหลายๆ ครั้งที่ทำกรขับไล่ข้างกลับพบว่าพืชผลทางการเกษตรเกิดความเสียหายไม่แพ้กับที่ข้างกิน หรือบางครั้งอาจสร้างความเสียหายมากกว่าการให้ข้างกินด้วยซ้ำ เพราะขณะที่ข้างป่าแตกตื่นและวิ่งกลับเข้าป่าก็ได้เหยียบย่ำผลผลิตทางการเกษตรเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องก็พยายามที่จะค้นหาวีธีที่จะแก้ไขปัญหาได้ในระยะยาว ดังนี้

1) การปลูกป่าเพื่อสร้างแหล่งอาหารให้ข้างป่า เป็นความร่วมมือของชาวบ้าน ทหารพราน และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ปลูกพืชที่เป็นอาหารของข้างป่า จำนวน 10 ไร่ ปรากฏว่าข้างป่าใช้เวลากินเพียงแค่วันเดียวอาหารที่ชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ร่วมกันปลูกก็หมด ซึ่งจากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่เรียนรู้ว่าต้องสร้างแหล่งอาหารขนาดใหญ่จึงจะเพียงพอต่อความต้องการของข้างป่า ซึ่งต้องใช้เวลานานนับสิบปีในการสร้างแหล่งอาหารขนาดใหญ่

2) การปลูกพืชไร่ที่ข้างป่าไม่เคยกิน เป็นการคิดแก้ปัญหาแนวใหม่ที่พยายามลดความเสียหายของผลผลิตทางการเกษตรโดยชาวบ้านให้ข้อมูลว่า ในอดีตเคยปลูกข้าวโพดแล้วได้รับความเสียหายอย่างมากเพราะข้างป่าชอบกินข้าวโพด มาระยะ

หลังเลยปลูกกล้วยเพราะข้างป่ากินกล้วยไม่เป็น ซึ่งในในช่วงแรกได้ผลค่อนข้างดี กล่าวคือ ข้างป่าพยายามที่จะกินผลกล้วยแต่ก็ไม่สามารถทำได้จึงทำให้ข้างป่าหันไปกินพืชผลอย่างอื่นแทน แต่ในช่วงหลังข้างป่าเรียนรู้ที่จะกินกล้วยจนในที่สุดก็สามารถกินกล้วยได้ และสร้างความเสียหายให้สวนกล้วยเป็นอย่างมาก ทำให้ชาวบ้านหมดหนทางที่จะแก้ไขปัญหาในระยะยาว ได้แต่หวังพึ่งการแก้ปัญหาจากทางภาครัฐ

ผลการวิจัยต่อบัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะจากชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการแก้ไขปัญหาข้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม

ข้อเสนอแนะการแก้ไขปัญหาข้างป่า ในทัศนะของชาวบ้าน เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ และทหารพรานได้ร่วมมือกันเพื่อระดมความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากข้างป่าบุกรุกเข้าทำลายพื้นที่เกษตร และทรัพย์สินชาวบ้าน ทำให้เกิดเป็นระบบในการรักษาพื้นที่เกษตรกรรม ทรัพย์สิน และชีวิตของชาวบ้าน โดยนำบทเรียนและผลจากการปฏิบัติงานในอดีตมาใช่วางแผนปรับปรุงแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่ก็ยังไม่พบวิธีการที่จะแก้ไขปัญหาได้อย่างถาวร แต่ก็มีแนวทางที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การปลูกป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ ด้วยวิธีการขั้บเฮลิคอปเตอร์หว่านเมล็ดพันธุ์พืชหัวพื้นป่า
2. การสร้างแผงเหล็กแบบแข็งแรงเพื่อป้องกันข้างป่าเข้ามาในชุมชน
3. การสร้างแหล่งอาหารที่มีขนาดใหญ่เพียงพอต่อความต้องการของข้างป่า
4. การขุดคูคลองขนาดกว้างและลึกเพื่อเป็นแนวป้องกันการบุกรุกเข้ามายังพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน
5. การสร้างจิตสำนึกและการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรทางธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน ผ่านการให้ความรู้การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ
6. การสร้างความร่วมมือกับสถาบันในท้องถิ่น เช่น วัด โรงเรียน เพื่อหาบุคลากรในการดูแลธรรมชาติ เช่น การบวชป่า

การอภิปรายผล

จากการศึกษามีวัตถุประสงค์ในการวิจัยจำนวน 3 ข้อ แต่ผู้วิจัยจะอภิปรายเพียงวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1 กับข้อ 2 ส่วนข้อที่ 3 เป็นเพียงลักษณะของข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ที่ประสบปัญหาข้างป่าบุกรุก ซึ่งประเด็นสำคัญในการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 มีรายละเอียด ดังนี้

ประเด็นที่ 1 สภาพปัญหาที่เกิดจากข้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม จากสถานการณ์เรื่องข้างป่าในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีสะท้อนให้เห็นถึงความรุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน โดยสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ข้างป่าทำร้ายชาวบ้าน ได้แก่ การบุกรุกที่ดินทำกินของคนในและคนนอกพื้นที่เพื่อที่อยู่อาศัย การขยายที่ดินทำกินเข้าสู่เขตป่า การสัมปทานป่า การเช่าพื้นที่เพื่อปลูกพืชเชิงพาณิชย์ เช่น ยูคาลิปตัส ยางพารา การปลูกพืชเศรษฐกิจของเกษตรกรที่ต้องใช้ที่ดินกว้างขวาง เช่น ข้าวโพด ยางพารา มันสำปะหลัง อ้อย การสร้างถนนเข้าสู่เขตป่าเพื่อลำเลียงไม้ออกจากป่า เป็นเหตุให้ข้างป่าออกมาหากินนอกป่าเพราะถูกแย่งพื้นที่ อาหารตามธรรมชาติของข้างป่าลดลง ดินโป่งลดลง เกิดสารพิษตกค้างในดินและน้ำตามธรรมชาติ การขุดหลุมขนาดกว้างเพื่อเก็บกักน้ำหล่อเลี้ยงพืชเศรษฐกิจ ทำให้ข้างป่าตกลงไปได้รับบาดเจ็บ บางตัวถูกไฟฟ้าช็อต บางตัวได้ล้มป่วยเพราะกินอาหารพืชไร่ที่เจือปนสารพิษ (จิรณา ณรงค์ และคณะ, 2552 : 167-180) สถานการณ์ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นสภาพของแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่าลดลง ส่งผลให้สัตว์ป่าลดจำนวนลงมากและทำให้สัตว์ป่าบางชนิดขาดพื้นที่ในการดำรงชีพจึงต้องลงมาหากินในพื้นที่ทำการเกษตรของราษฎรที่อยู่บริเวณรอบๆ แนวขอบป่า และในปัจจุบันปัญหาได้ขยายความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ข้างป่าเริ่มเข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตรมากขึ้น บางครั้งรุนแรงถึงขั้นที่ข้างป่าเข้าทำร้ายร่างกายของคนในพื้นที่ ก่อให้เกิดปัญหาหระหว่างคนในพื้นที่กับข้างป่า และฝ่ายมนุษย์ก็ได้ทำการตอบโต้โดยการทำร้ายข้างป่าทำให้ข้างป่าได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป่าสืบเนื่องมาจาก 2 สาเหตุที่สำคัญ คือ 1) ข้างป่าเข้ามาทำลายพืชสวน ทรัพย์สิน และทำร้ายชีวิตของชาวบ้าน และ 2) ชาวบ้านขยายพื้นที่ทำกินซึ่งเป็นการทำลายแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของข้างป่าแต่เดิมสอดคล้องกับโครงการส่งเสริมศักยภาพในการจัดการประชากรข้างป่าในอุทยานแห่งชาติกุยบุรี (สุพล จิตรวิจิตร และคณะ, 2550) ที่อธิบายว่าปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป่าเกิดจากคนเข้าไปในพื้นที่ป่าและทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของข้างป่า โดยพื้นที่ที่เกิดปัญหาความขัดแย้ง คือ บริเวณชุมชนหรือพื้นที่เกษตรกรรมทำให้เกิดปัญหารุนแรงจนถึงขั้นการทำลายจนถึงแก่ชีวิตของทั้งคนและข้างซึ่งปัญหามีแนวโน้มที่จะรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ

ประเด็นที่ 2 การมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการแก้ไขปัญหาข้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม ในส่วนของการร่วมมือพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่อยากให้เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามาช่วยเหลือ เพราะลำพังกำลังชาวบ้านในการขับไล่ข้างคงไม่ไหว ดังนั้นจึงเกิดความร่วมมือขึ้นระหว่างชาวบ้านเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และทหารพราน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำ โดยได้มีการวางแผนระยะสั้นและระยะยาว

แผนระยะสั้น คือ มีการสร้างหอคอยเพื่อสำรวจดูว่ามี ช้างป่าบุกเข้ามาในพื้นที่หรือไม่ จากนั้นมีการระดมชาวบ้าน ทหารพราน และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านมาช่วย กันขับไล่ช้าง ซึ่งวิธีการขับไล่ช้างมี 2 ขั้นตอน คือ 1) การตรวจสอบ ช้างป่าบุกกรุก ใช้หอคอยสำรวจตำแหน่งที่ช้างป่าบุกกรุก หรือมี ชาวบ้านพบเห็นและแจ้งมายังผู้ใหญ่บ้าน 2) การขับไล่ช้างป่า มีอยู่ 2 วิธี คือ 1) การขับไล่ด้วยเสียง และ 2) การฉายไฟขับไล่ โดยวิธีการแรกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ห้ามใช้ปืนในการขับไล่ช้าง ดังนั้น ชาวบ้านจึงเลือกใช้เสียงตะโกน ประทัด เคาะหม้อ กระทะ สังกะสี โห่ไล่ และระเบิดปิงปอง มีเป้าหมายเพื่อให้ช้างกลัวโดยช้างจะ ชะงักและถอยกลับไปในป่า ซึ่งสอดคล้องกับนพพร อังศุโชติ (2551) ที่ได้กล่าวถึงวิธีไล่ช้างป่าไว้ว่า ต้องทำให้เกิดเสียงดัง เช่น การเคาะ ภาชนะ โลหะ เช่น หม้อ กระทะ การจุดประทัด เพื่อให้ช้างตกใจ และออกนอกพื้นที่การเกษตร และโครงการส่งเสริมศักยภาพในการ จัดการประชากรช้างป่าในอุทยานแห่งชาติกุยบุรี (สุพล จิตรวิจิตร และคณะ, 2550) ได้อธิบายไว้ในสารพัดวิธีไล่ช้างป่า ผลักดันง่าย ๆ แต่ได้ผล โดยเขียนไว้ว่าการใช้เสียงตะโกน การทำให้เกิดเสียง เช่น การตีระฆาะเคาะไม้ การจุดประทัด ระเบิดปิงปอง และอีกวิธีการ การฉายแสงไฟจะช่วยให้ช้างป่าเข้าไปในป่าได้แต่เป็นระยะเวลา เพียงชั่วคราว

แผนระยะยาว คือ การปลูกป่าเพื่อสร้างแหล่งอาหาร ขนาดใหญ่ให้กับช้างป่า ซึ่งเป็นวิธีการคาดการณ์ว่าจะสามารถ แก้ปัญหาช้างป่าบุกกรุกพื้นที่การเกษตรได้อย่างถาวร สอดคล้องกับ นพพร อังศุโชติ (2551) ที่ได้นำเสนอการแก้ไขปัญหาระยะยาว ด้วยการปรับปรุงพื้นที่อาศัยของช้างป่าให้สามารถตอบสนองการ ดำรงชีวิตของช้างป่าและสัตว์อื่นๆ การฟื้นฟูแหล่งอาหารโดยการ ปลูกพืชที่เป็นอาหารของช้างป่า เช่น อ้อยช้าง กล้วยป่า มะเฟืองช้าง และมะม่วงป่า และพันธุ์ไม้ที่ร่มเงา ได้แก่ มะค่าโมง มะเดื่อ มะม่วงป่า เป็นต้น ซึ่งปัญหาเรื่องช้างป่า แท้จริงเกิดจากการที่ช้าง ขาดแคลนอาหารในถิ่นฐานเดิม และมีไม่เพียงพอในแหล่งอาหาร ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากการที่แหล่งอาหารและทรัพยากร ธรรมชาติถูกทำลาย หากจะลดระดับของความรุนแรงของสถานการณ์ จำเป็นต้องขับเคลื่อนเรื่องการสร้างและขยายแหล่งอาหารให้กับ ช้างป่า สอดคล้องกับสมยศ ปิ่นงาม และคณะ (2558) ไม่ว่าจะ เป็นการทำโป่งเทียม การสำรวจแหล่งอาหารของช้างป่า ซึ่งพบว่า ขาดความต่อเนื่องและขาดการติดตามผล ประกอบกับนโยบาย บางส่วนของหน่วยงานภาครัฐที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จ ช้างป่าก็ยังคงมาหาอาหารกินที่สวนผลไม้ของชาวบ้านเช่นเดิม และเพิ่มปริมาณมากขึ้นทุกๆ ปี ตลอดจนขยายวงเส้นทางและ แหล่งที่ช้างป่าลงไปกว้างขึ้นตลอดเวลา

จากขั้นตอนและวิธีการมีส่วนร่วมดังกล่าวสอดคล้อง กับแนวคิดการมีส่วนร่วมของโคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1977) ที่ระบุว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออก เป็น 4 รูปแบบ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการ ตัดสินใจ และตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ 2) การมีส่วนร่วมใน การปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบไปด้วยการสนับสนุน ทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการประสานขอ ความร่วมมือ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้าน ต่าง ๆ ประกอบไปด้วย ผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ ผลประโยชน์ทาง สังคมและผลประโยชน์ส่วนบุคคล และ 4) การมีส่วนร่วมในการ ประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบ การดำเนินกิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัว ในการมีส่วนร่วมต่อไป ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นที่ 1 เกี่ยวกับการตัดสินใจมีความสำคัญมาก เพราะจะส่งผลต่อการปฏิบัติ การอันจะนำไปสู่การรับผลประโยชน์และการประเมินผลตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการลดปัญหาช้างป่าบุกกรุกทำลายพื้นที่การเกษตร ตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เพื่อให้มีประโยชน์สำหรับหน่วยงาน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สรุปข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก จำเป็นต้องหากกลยุทธ์ ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อลดปัญหาช้างป่า บุกกรุกทำลายพื้นที่การเกษตรของชาวบ้าน เพื่อเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้กับชุมชนและชาวบ้าน
2. หน่วยงานที่อยู่ในชุมชน อาทิ โรงเรียน วัด ควรดำเนินการเสริมสร้างในเรื่องการปลูกจิตสำนึกและการตระหนัก ถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติให้กับเด็กนักเรียนและชาวบ้าน เป็นการขัดเกลาทางสังคม เพื่อลดปัญหาการบุกกรุกพื้นที่ป่าให้กับ ชุมชน
3. ชุมชน ควรหาแนวทางในการดูแลและปกป้อง ทรัพย์สินและร่างกายของตนเอง ตลอดจนการมีเวทีเพื่อแลกเปลี่ยน แนวความคิดเกี่ยวกับการลดปัญหาช้างป่าบุกกรุกพื้นที่การเกษตร ของตนเอง อย่างเป็นระบบและเป็นความยั่งยืนของชุมชนเอง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยรูปแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการลดปัญหาช้างป่าบุกกรุกทำลายพื้นที่การเกษตร เพื่อจะ ได้หารูปแบบกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมอันจะนำไปสู่การพัฒนาการ มีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ และให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จิรณา ณรงค์ และคณะ. (2552). โครงการช้าง คน ป่า แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนติดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เทศบาลตำบลทับช้าง. **สภาพและข้อมูลพื้นฐาน**. [online]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.thapchang.go.th/content.php?cid=20160314220824NzOzSqJ>. 2559.
- นพพร อังศุโชติ. (2551). การศึกษาแนวทางการบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า : กรณีศึกษาตำบลวังตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ผู้จัดการออนไลน์. ช้างป่าบุกทำลายไร่นาชาวบ้านคลองพอก จันทบุรี. [Online]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9600000072390>. 2560.
- มติชนออนไลน์. ช้างป่าเขาสอยดาวดุ ทำร้ายชาวบ้านเสียชีวิตสุดอนาถ. [Online]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.matichon.co.th/news/631339>. 2560.
- สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7. ช้างป่าแตกโขลงใช้วงรัดชาวสวน ฟาดต้นไม้ อวัยวะภายในฉีกขาดเสียชีวิต. [Online]. เข้าถึงได้จาก : <http://news.ch7.com/detail/243573>. 2560
- สมยศ ปิ่นงาม. (2558). โครงการ “การหาแนวทางการจัดการสถานการณ์ช้างป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านมะนาว ตำบลหนองบอน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด”. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สิทธิชัย บรรพต. (2559). **แนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่า**. [CD-ROM]. จันทบุรี : เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. 2559
- สุพล จิตรวิจักขณ์, ชลธร ชำนาญคิด, และเสาวนีย์ สารเนตร. (2550). **คนกับช้างป่าบนสถานการณ์ใหม่อุทยานแห่งชาติกุยบุรี**. รายงานการวิจัย ฝ่ายจัดการทรัพยากรป่าไม้ WWF ประเทศไทย.
- Cohen, J. M. and T. N. Uphoff. (1977). **Rural development participation : Concept and measures for project design Implementation and evaluation**. Research report of Rural Development Committee Center for International.